

ROLUL PROCURATORULUI ÎN ACTIVITATEA JUDICIARĂ DIN TRANSILVANIA. REPERE ISTORICE (SEC. XVII-XVIII)

Cătălin-George Bichescu*

Abstract: *The analysis of the role which the attorneys had in the judicial life of Transylvania between the 16th – 18th centuries started from the presentation of the legal framework included in *Approbatae Constitutiones* and continued with the presentation of some reference points of the way in which the attorneys exercised the defence function, within the various judicial proceedings. The judicial fight between prosecution and defence, the exceptions, the petitions and defences of culprits were pointed out also by reviewing a procedure carried out in Cluj county, with Kovács Benedek as subject, the procedure taking place between 27 April – 30 June 1785.*

Keywords: Transylvania, attorneys, judicial proceedings, defence function, prosecution.

O incursiune în viața judiciară a Transilvaniei secolelor XVII-XVIII o considerăm utilă din mai multe motive, dintre care cel mai important ar fi acela că un astfel de demers ne oferă posibilitatea de a descoperi anumite caracteristici, evoluții și instituții care își găsesc continuitatea și în zilele noastre.

În acest sens, am înțeles să abordăm în prezentul studiu câteva repere ale rolului pe care procuratorul¹ îl avea în cadrul procesului de înfăptuire a justiției târziu medievale și premoderne. În cadrul analizei, vom încerca să prezentăm modul în care erau reglementate drepturile și obligațiile profesionale ale procuratorului în legislația transilvană aplicabilă în secolele XVII–XVIII. De asemenea, vom încerca să surprindem și diverse caracteristici ale activității procuratorilor prin prezentarea, în mod sintetic, a unei proceduri desfășurate în fața Tablei judiciare a comitatului Cluj, în anul 1785.

Demersul nostru pornește de la cadrul istoric al Transilvaniei secolului XVII, respectiv de la statutul acesteia raportat la celelalte două Țări Române, neputând face abstracție de relația pe care Transilvania o avea cu Imperiul Otoman, dar și cu celelalte puteri europene: Imperiul Habsburgic și Polonia. Astfel, în ceea ce privește situația Transilvaniei, în secolul XVII aceasta se afla sub dominația Imperiului Otoman, bucurându-se însă de anumite libertăți, privilegii și jurisdicții, precum și de o anumită autonomie în relațiile cu Imperiul. Momentul septembrie

* Avocat, Baroul Cluj; doctor în istorie; e-mail: cbichescu@yahoo.com

¹ Reprezentarea judiciară a părților dintr-un litigiu, prin intermediul procuratorilor sau al unui mandatar, a fost recunoscută și admisă în Transilvania încă de la mijlocul secolului XIII, părțile având însă obligația de a se prezenta personal la judecată, dacă ordinul de citare o indica în mod expres. Pentru dezvoltări ale analizei privind instituția reprezentării judiciare, vezi Alexandru Herlea, *Studii de istorie a dreptului*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1983, p. 164-174.

1541 a fost identificat de istorici, în mod formal, ca fiind punctul inițial al noii evoluții statale a Transilvaniei, întrucât locul vechii dominații a regatului maghiar asupra acesteia este luat de dominația otomană, care, prin ocuparea simbolică a cetății Buda, a realizat o serioasă impunere strategică în fața puterilor creștine².

Statutul Transilvaniei este recunoscut și pe plan internațional în anul 1664, cu ocazia încheierii tratatului dintre Imperiul Otoman și Habsburgi. Până la Diploma leopoldină din anul 1691, conducerea principatului Transilvaniei îi revenea principelui, care era și capul sistemului judiciar, acesta având atât dreptul de a judeca în ultimă instanță, cât și dreptul de grațiere. În activitatea judiciară, principele era ajutat de *Tabla princiară*, aceasta având atribuții privind judecata cauzelor în apel și în ultimă instanță, în pricinile privind dreptul de proprietate sau în cele legate de respectarea privilegiilor³. Activitatea legislativă a principatului era realizată de către dietă, care avea și prerogative judiciare, acționând astfel ca for inițial și final în judecățile privind crimele de înaltă trădare, falsificările de monedă și alte cauze de o deosebită importanță.

Organizarea judiciară a Transilvaniei se realiza, în principal, prin intermediul *scaunelor de judecată ale comitatelor*, respectiv prin *scaunele săsești și secuiești*, foruri colegiale de judecată prezidate de conducătorii acestor structuri administrative – comiți supremi, în cazul comitatelor, sau juzi regali, în cazul scaunelor secuiești și săsești. Aceștia îndeplineau rolul de președinți ai forurilor judiciare și conduceau ședințele de judecată. Scaunele de judecată mai aveau în componență câte un notar și un număr variabil de asesori jurați, aleși, de regulă, dintre persoane care aveau cunoștințe despre legile principatului. În ceea ce privește funcționalitatea acestor structuri, scaunele de judecată nu aveau un sediu stabil, precum instanțele din zilele noastre, ci se întruneau de patru ori pe an în diferite localități din cadrul structurii administrative respective, ocazie cu care judecau pricinile ce le fuseseră adresate. Ca structuri judiciare specifice acelei perioade, mai întâlnim în Transilvania *scaunul sătesc*, care, de regulă, judeca marea majoritate a pricinilor oamenilor de rând – în cea mai mare parte iobagi români – care nu depășeau valoarea de 1 florin, și *scaunul de judecată al stăpânului de pământ*, acesta exercitând funcția judiciară asupra iobagilor pe care îi deținea pe domeniul său.

Competența de judecată a forurilor judiciare era strâns legată de valoarea pricinilor, competența materială a fiecăruia fiind stabilită până la un anumit prag, evaluat în florini. Evident, dat fiind că în acea perioadă existau semnificative diferențe între categoriile sociale, dar și între etniile ce conviețuiau pe teritoriul transilvan, s-au stabilit și competențe judiciare personale, derogatorii de la regulile comune. Astfel, justiția târziu feudală din Transilvania funcționa pe mai multe planuri paralele, ce nu puteau să se intersecteze sau să se întrepătrundă, precum se întâmplă uneori în zilele noastre. Drept caracteristici proprii ale acelei perioade, remarcăm inexistența unei separații între puterile statului, exercitarea puterii

² *Istoria românilor*, vol. V, București, Edit. Enciclopedică, 2012, p. 692.

³ *Ibidem*, p. 717.

judiciare prin persoane cu atribuții administrative în cadrul structurilor teritoriale și lipsa unei specializări a forurilor judiciare raportat la obiectul litigiilor – de natură penală sau civilă.

În ceea ce privește dreptul aplicabil în Transilvania în perioada respectivă, acesta avea drept componentă principală *Tripartitum-ul lui Werböczy* (1517), o colecție de legi și obiceiuri juridice ungare, influențate și de consuetudini occidentale, adoptate prin decrete regale, hotărâri dietale sau prin uz⁴. Până în anul 1653, *Tripartitum-ul* a constituit temelia juridică și judiciară a societății târziu feudale și premoderne din Ungaria și Transilvania. *Tripartitum-ul* a fost aplicat atât pe teritoriul Ungariei, cât și în Transilvania, fiind recunoscut drept cadru legal aplicabil chiar și după anul 1691, prin Diploma leopoldină – o veritabilă constituție a Transilvaniei, în jurul căreia s-au croit realitățile reformiste tereziene și iosefine din secolul al XVIII-lea.

În secolul al XVII-lea, la inițiativa principelui Transilvaniei, Gheorghe Rákoczi I, s-a constituit o comisie formată din reprezentanții celor trei națiuni privilegiate (maghiarii, sașii și secuii), ce a avut drept scop adunarea, respectiv ordonarea legilor adoptate anterior și aflate în vigoare la acel moment, într-un singur corpus⁵. Activitatea comisiei, care a continuat și în timpul lui Gheorghe Rákoczi al II-lea, s-a finalizat la data de 15 ianuarie 1653⁶. Rezultatul l-a reprezentat o culegere a deciziilor dietei transilvane în perioada 1540-1653, ce va fi aplicată pe teritoriul transilvan și va deveni unul dintre reperele fundamentale ale vieții juridice și judiciare din Transilvania.

Cunoscută sub denumirea abreviată de *Approbatæ Constitutiones* ori sub numele complet, *Approbatæ Constitutiones Regni Transilvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum*⁷, întocmirea este cel mai important document de drept transilvan din secolul al XVII-lea⁸. Importanța acestei colecții a hotărârilor dietale transilvane reiese și din împrejurarea că *Approbatæ Constitutiones* nu reprezenta o traducere a unor legiuri din afara teritoriului Transilvaniei sau o compilație mixtă, care să fie aplicată, cu particularități sau adăugiri proprii, pe acest teritoriu. Originalitatea colecției constă în faptul că aceste hotărâri dietale compun practic *Approbatele*, conferindu-i astfel acestei culegeri de decizii ale dietei transilvane particularități și caracteristici proprii, specifice dreptului născut din relațiile sociale dintr-un anumit teritoriu⁹.

⁴ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, București, Edit. Academiei, 1967, p. 170.

⁵ *Istoria românilor*, vol. V, p. 196.

⁶ Promulgarea *Approbatæ Constitutiones* a fost realizată la data de 15 martie 1653, de către principele Gheorghe Rákoczi al II-lea.

⁷ *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1997, p. 7.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Etapele elaborării *Approbatæ Constitutiones* și activitatea comisiei de colectare și regrupare a hotărârilor dietale sunt prezentate, pe larg, în demersul științific realizat de Alexandru Herlea, *Studii de istorie a dreptului*, ed. cit., p. 60-66.

Denumirea colecției de legi nu a fost aleasă în mod întâmplător, întrucât hotărârile importante ale dietei erau consemnate în protocoale elaborate minuțios, intitulate *constituții*, relativ asemănătoare cu constituțiile dreptului roman imperial, ce purtau denumirea de *constitutiones*. Meritul traducerii acestor constituții în limba română i-a aparținut reputatului cercetător Alexandru Herlea și colectivului de eminente juriști pe care și i-a asociat: dr. Romul Pop și avocatul Iuliu Nasta. Grație activității acestora de traducere a textelor și demersurilor asidue pentru publicarea lucrării, în prezent ne putem bucura de cunoașterea, studierea și cercetarea acestei pagini de istorie a dreptului transilvan.

În cadrul acestei colecții de hotărâri dietale, Partea a IV-a, Titlul al XIX-lea, intitulat *Despre procurator (advocați)*, ne introduce în activitatea pe care o desfășurau antecesorii avocaților din zilele noastre, în cadrul vieții judiciare din Transilvania acelei perioade. În cuprinsul a patru articole, sunt enunțate drepturi și obligații profesionale ale procuratorilor, din examinarea textelor rezultând numeroase identități cu drepturile și obligațiile profesionale ale avocaților din zilele noastre. Termenul de *procurator* sau *procurator* derivă din latinescul *procurator*, însemnând reprezentant¹⁰. Angajarea procuratorilor de către părți se realiza prin intermediul unor înscrisuri numite *litterae procuratoriae*¹¹, în baza cărora părțile erau reprezentate sau asistate în fața forului judiciar¹². În cauzele civile, judecata se putea realiza și în lipsa părților, în temeiul reprezentării acestora de către procuratori, însă cauzele penale necesitau prezența personală a celor acuzați, în astfel de situații fiind în prezența unei asistențe juridice din partea procuratorilor, lipsind componența reprezentării judiciare.

Textele din *Approbatæ Constitutiones*, la care am înțeles să raportăm analiza, nu au neapărat forma articolelor de lege din contemporaneitatea juridică, chiar dacă sunt structurate în articole și paragrafe. Unele dintre aceste articole, cum este cazul articolului I, conțin o veritabilă expunere de motive, care avea rolul de a justifica textul legal, enunțat imediat ulterior. Altele, precum articolele III și IV, sunt similare, ca tehnică de redactare, articolelor de lege din zilele noastre. Analizând aceste texte legale, putem obține o imagine a drepturilor și obligațiilor profesionale ale avocaților secolelor XVI-XVIII din spațiul transilvan, ce își găsesc

¹⁰ *procurator*, vt. a se ocupa de, a se îngriji de: ~ *alicuius negotia*, a se ocupa de treburile cuiva, Gh. Guțu, *Dicționar latin – român*, București, Edit. Științifică, 1993, p.326; diversele accepțiuni ale termenului de *procurator* pot fi identificate prin consultarea Du Cange, et al., *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*, Niort: L. Favre, 1883-1887, <http://ducange.enc.sorbonne.fr/PROCURATOR>.

¹¹ În Transilvania, atât în perioada Evului Mediu, cât și ulterior, procuratorul putea fi angajat de către părți numai printr-un act scris, mandatul de reprezentare în justiție putând fi încredințat unuia sau mai multor avocați, aceștia putând acționa în comun sau separat. Cu toate acestea, în cazul divizării (separării) apărării, activitatea unuia dintre procuratori îi angaja și pe ceilalți. Întinderea mandatului de reprezentare era prevăzută în textul acestuia, de regulă mandatul având un caracter general. Chiar și dreptul de substituie a mandatarului era recunoscut, cu condiția ca acesta să fie prevăzut în mod expres. În acest sens, a se vedea lucrarea lui Alexandru Herlea, *op.cit.*, p. 168-169.

¹² Mirela Ionescu, Greta-Monica Miron, *Istoria Baroului Cluj*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut-Mega, 2012, p. 15.

corespondența, în parte, în cadrul actualelor norme profesionale ce reglementează activitatea avocaților în Transilvania secolului XXI.

Articolul I, din Titlul al XIX-lea al *Approbatæ Constitutiones*, urmărește reglementarea unei situații întâlnite des în epoca respectivă, tinzând să devină un adevărat fenomen – angajarea sau încercarea de atragere de partea unui justițiabil, cu posibilități financiare ridicate, a tuturor procuratorilor (avocaților) ce funcționau pe lângă forul judiciar unde justițiabilul avea un anumit litigiu. Printr-un astfel de demers, ce se materializa în fapt fie prin angajarea tuturor procuratorilor care își desfășurau activitatea în cadrul respectivului for judiciar, fie prin angajarea unui procurator și plata, în mod ocult, a celorlalți procuratori, pentru ca aceștia să nu accepte angajarea de către partea adversă, se periclita, într-un mod semnificativ, poziția procesuală a părții adverse, ajungându-se astfel ca aceasta să fie lipsită de accesul la orice apărare calificată¹³. Dacă avem în vedere faptul că procesele se desfășurau după anumite proceduri stricte, cu multe similitudini față de cele din zilele noastre, iar justițiabilii erau, în cea mai mare parte, lipsiți de cunoștințe juridice, observăm că, prin instituirea acestor interdicții, s-a încercat practic să se pună capăt acestui fenomen ce putea influența, în mod negativ, însuși procesul de aflare a adevărului și de împărțire a dreptății. Sistemul încerca astfel să creeze un cadru bine determinat, în care practicile ce urmăreau subminarea poziției părții adverse, chiar înainte de dezbateră judiciară a pricinii, să fie interzise.

Tot o îngrădire efectivă a exercitării dreptului la apărare recunoscut părților era considerată și situația în care părții, defavorizate prin astfel de practici, la care am făcut referire anterior, i se desemna de către judecători – dacă mai era posibilitatea concretă – un apărător din oficiu, dar acela, „*necunoscând situația și fiind și nepregătit în cauză*”¹⁴, nu putea realiza o apărare calificată și profesionistă, față de anvergura apărării celeilalte părți.

Ca efecte, aceste două situații, expuse în preambulul textului legal, erau considerate identice, astfel că, din dorința de a elimina acest tip de practici, s-a instituit regula ca nimeni să nu poată angaja, în aceeași cauză, mai mult de doi procuratori. S-a interzis totodată, sub sancțiunea pedepsei, eludarea acestei interdicții prin practici oculte, respectiv înțelegerea unei părți cu alți procuratori – decât cei doi la care avea dreptul – pentru ca aceștia să nu angajeze cauza împotriva părții care i-a contactat inițial sau să stea camuflați și să fie totodată judecători și apărători în aceeași cauză¹⁵.

Așa cum am arătat anterior, textul articolului I face referire și la cazurile în care se putea dispune asistența juridică din oficiu a părții, precum și la obligațiile procuratorului, în astfel de situații. Cazurile de acordare a acestui tip de asistență juridică sunt lăsate la aprecierea judecătorilor, respectiv atunci când aceștia,

¹³ *Approbatæ Constitutiones...*, p. 212.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

„văzând slăbiciunea și nepriceperea împrișinatului”¹⁶, consideră necesar să îi delege acestuia un procurator. Obligațiile procuratorului, astfel delegat, sunt bine evidențiate în textul legal, acesta trebuind să își desfășoare activitatea în mod sincer, sub pedeapsa *homagium*-ului. Acest tip de asistență judiciară (din oficiu) nu este însă una gratuită pentru parte, achitarea remunerației apărătorului căzând în sarcina acesteia. Textul legal nu specifică exact quantumul remunerației, ci conține numai un criteriu general de evaluare – „*cuvenită osteneii*”¹⁷ procuratorului. Articolul nu face referire nici la modul cum urma să se fixeze această remunerație – în cazul asistenței judiciare din oficiu – și nici nu indică dacă remunerația procuratorului desemnat o stabileau cei care judecau cauza.

În legătură cu sancțiunea eludării acestor dispoziții, facem precizarea că *homagium*-ul este un concept medieval, fiind considerat atât o taxă de răscumpărare a vieții sau capului, precum și o pedeapsă în bani¹⁸. Termenul era des utilizat în cadrul vieții judiciare a acelei perioade, în alăturare cu alți termeni (*homagium vivum*, *homagium mortum*, *homagium integrum*), dobândind astfel semnificații derivate. Toate aceste semnificații se subsumează însă conceptului de taxă de răscumpărare a persoanei, respectiv a culpei acesteia – privită în sensul larg al termenului juridic – și se raportează, în mod direct, la prejudiciul produs persoanei păgubite.

În cuprinsul articolului II, din cadrul aceluiași titlu, sunt stabilite obligațiile profesionale ale procuratorilor transilvăneni. Dintre acestea, sunt prevăzute, ca veritabile principii fundamentale, următoarele: *obligația de loialitate* față de patronii (clienții) acestora, *de sinceritate și cea de perseverență sau de crez în cauza pe care o susține*, până la momentul pronunțării hotărârii. Conspirația procuratorului cu adversarul sau cu partea adversă patronului (clientului) căruia îi asigura asistența juridică era interzisă. Sancțiunea nerespectării acestor obligații consta în pierderea funcției și imposibilitatea de a mai desfășura vreodată această activitate. În cadrul obligației de loialitate față de *patron*, se includea și interdicția de a-i solicita acestuia plăți sau taxe necuvenite procuratorilor, peste costul convenit al apărării¹⁹.

Textul legal²⁰ conține și o dispoziție deosebit de interesantă care ar putea fi interpretată în zilele noastre drept o veritabilă asistență judiciară forțată, ce putea fi dispusă, de către cei care judecau pricina, în situații excepționale. Astfel, în cazul în care împrișinatul nu putea să-și angajeze un apărător, din cauza pretențiilor exagerate ale procuratorilor contactați anterior, și își manifesta intenția de angajare față de unul dintre procuratorii ce emisese anterior solicitări exagerate, instanța avea posibilitatea să desemneze procuratorul indicat de parte, ca apărător al

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 40.

¹⁹ *Ibidem*, p. 213.

²⁰ *Ibidem*.

acesteia în respectiva cauză. După desemnarea și admonestarea procuratorului pentru comportamentul acestuia, judecătorii aveau obligația de a-i fixa remunerația pentru care urma să susțină cauza, ce trebuia să fie suportată de către partea care l-a solicitat. În cazul în care apărătorul, astfel desemnat, refuza să susțină cauza părții, în ciuda dispoziției date de judecători, acesta trebuia pedepsit imediat, în fața scaunului respectiv de judecată, la pedeapsa *homagiului*²¹.

Conținutul articolului III, cuprins în Titlul XIX din *Approbatæ Constitutiones*, cuprinde sancțiunile ce puteau fi aplicate procuratorilor, în cazul în care aceștia ar da dovadă de rea-credință în susținerea cauzei, ar conspira cu adversarul sau ar trăda dreptatea clientului, înainte de vreme – respectiv înainte de pronunțarea hotărârii (*s.n.*). Observăm ca textul nu se referă la o trădare a clientului înainte de vreme, fapt inacceptabil și în acele vremuri, ci la trădarea *dreptății clientului*, înainte de momentul final al judecății. Dacă avem în vedere împrejurarea că susținerile unei părți echivalează pentru aceasta, de cele mai multe ori, cu modul în care aceasta își are reprezentată noțiunea de dreptate, constatăm că textul legal precizează și trasează o delimitare concretă între *dreptatea părții* și noțiunea de *dreptate*, văzută ca un deziderat al înseși ideii de judecată. Practic, numai până la sfârșitul judecății procuratorul avea obligația profesională să susțină dreptatea clientului, respectiv să creadă în cauza părții angajate. Ulterior, la finalul judecății și după emiterea hotărârii, procuratorul avea obligația de a respecta hotărârea judecătorească și *dreptatea* stabilită în cuprinsul acesteia. Astfel, obligația de a crede în cauza clientului care îl angajase înceta, implicit, odată cu finalizarea judecății, moment la care îi înceta procuratorului și mandatul de apărător.

Nerespectarea obligației de fidelitate față de client îi atrăgea procuratorului expunerea la o pedeapsă de natură penală, directorul fiscului urmând a demara procedurile pentru a-l pedepsi, ca pe o persoană care și-a încălcat obligațiile fundamentale. Textul legal nu face nicio altă referire cu privire la conținutul unei astfel de pedepse, dar înclinăm să credem că aceasta ar fi fost una importantă.

În cuprinsul paragrafului al doilea al articolului III, se instituie răspunderea patrimonială a procuratorului, aceasta fiind incidentă în două situații. Prima vizează ipoteza în care procuratorul, din orice culpă, ar pierde scrisorile patronului său, cu excepția unui *caz nenorocit* – termenul fiind echivalent în zilele noastre cu situația cazului fortuit. Accepțiunea termenului de *scrisoare* considerăm că înglobează atât înscrisurile de care partea înțelegea să se folosească în timpul procesului, în susținerea dreptului a cărei recunoaștere o solicita, cât și dovada de reprezentare sau asistare juridică a părții ce angajase procuratorul, pentru realizarea unei apărări calificate, într-o procedură judiciară. Pierderea documentelor sau imposibilitatea de prezentare a acestora conduceau la imposibilitatea de recunoaștere judiciară a dreptului, în condițiile în care înscrisurile reprezentau un mijloc de probă deosebit de important. În epocă, exista și practica părților de a încerca distrugerea înscrisurilor originale deținute de partea adversă, situație care avea ca rezultat

²¹ *Ibidem.*

imposibilitatea adversarului de a-și putea dovedi vreodată temeinicia pretenției sau existența dreptului solicitat a fi recunoscut, cu consecințe directe asupra finalizării litigiului judiciar.

Cea de-a doua situație prevăzută de textul analizat se referă la ipoteza în care împriecinatul ar suporta o pagubă din cauza conspirației reale a procuratorului cu adversarul. Ambele situații îndrituiau justițiabilii să ceară repararea pagubei de la procurator, instituindu-se astfel o răspundere profesională, de natură civilă, a acestuia. Dreptul de reprezentare judiciară²² era stabilit a fi acordat, pe întreg teritoriul țării, de către ambele cancelarii și capitluri, oficialilor superiori și inferiori, notarilor și canceliștilor, care aveau recunoscut dreptul de reprezentare, precum și ordinelor orășenești, pe baza actelor de credință în fața judecătorilor²³.

O procedură judiciară desfășurată în a doua jumătate a secolului XVIII, în fața Tablei judiciare a comitatului Cluj, respectiv procesul acuzatului *Kovács Benedek*, ne oferă posibilitatea de a observa modul în care procuratorii transilvăneni își desfășurau activitatea în realitățile juridice și judiciare ale Transilvaniei. Parte din această procedură judiciară o regăsim în culegerea de izvoare istorice privind Răscoala lui Horea²⁴. Acuzația formulată de către procuratorul fiscal împotriva lui *Kovács Benedek* este menționată și în citația adresată acuzatului. Aceasta se referă, în esență, la faptul că numitul *Kovács Benedek*, în vara anului 1784, întorcându-se de la Viena, i-ar fi instigat la răscoală pe sătenii din Săvădisla, prin intermediul lui *Mihail Bașa*, un iobag din Săvădisla, profitând de zvonurile care circulau în acea perioadă, în legătură cu eliberarea din iobăgie și înarmarea țăranilor din Transilvania. În susținerea instigării, *Kovács Benedek* ar fi invocat și existența unor dispoziții imperiale, în posesia cărora s-ar fi aflat. Mai mult decât atât, acuzatului i se impută faptul că s-ar fi oferit voluntar pentru a procura arme locuitorilor din Săvădisla, disponibilitate pe care ar fi comunicat-o judeului și juraților din această localitate²⁵.

Acuzația este susținută de către procuratorul fiscal al comitatului Cluj, care, prin concluziile sale, solicită Tablei judiciare condamnarea acuzatului „*conform legilor publice ale regatului și în incidență cu ordinul regesc numărul 93, ca*

²² Mandatul procuratorului putea fi astfel acordat la locurile de adevărire, printr-o declarație personală, cel care acorda mandatul trebuind să-și decline/dovedească identitatea, procedura fiind similară situației în care forurile judiciare verificau identitatea părților dintr-un litigiu. Excepție făceau cazurile în care mandanții erau bătrâni sau bolnavi, locuiau în regiunile de graniță sau existau alte împrejurări, astfel încât cei care doreau să acorde mandatul nu se puteau prezenta personal la locurile de adevărire, pentru întocmirea mandatului în formă scrisă. În astfel de situații, era recunoscută constituirea mandatului prin emisari trimiși la locul de adevărire, care erau mandatarii verbali ai mandantului principal, pentru întocmirea actului scris, necesar reprezentării mandantului prin avocat. Pentru dezvoltări privind aceste condiții ce trebuiau a fi îndeplinite pentru acordarea unui mandat valabil procuratorului, a se vedea Alexandru Herlea, *op.cit.*, p. 167-168.

²³ *Approbatæ Constitutiones...*, p. 213.

²⁴ *Izvoarele Răscoalei lui Horea*, Seria A. *Diplomataria*, vol. XI, *Comitatul Cluj*, București, Edit. Academiei Române, 2012, p. 311-330.

²⁵ *Ibidem*, p. 15.

*amăgitor perfid și mai ales jalnic instigator.*²⁶ Din cuprinsul citației, rezultă că acuzatul este urmărit „în lanțuri”, dispoziția fiind dată de către Cancelaria Aulică, alături de cea privind declanșarea acțiunii fiscale²⁷. Starea de captivitate a acuzatului, în care acesta se găsea din 15 aprilie 1785²⁸, și invocarea calității de nobil în apărarea acuzatului sunt subiecte ale dezbaterii judiciare între procuratorul fiscal al comitatului și procuratorul (avocatul) acuzatului.

Prin discursul său acuzator, procuratorul fiscal al comitatului Cluj pune la îndoială condiția de nobil a acuzatului, care s-ar baza doar pe afirmațiile acestuia, nefiind constatată, în mod limpede, nici de către acuzator, care reprezenta partea reclamantă sau *pârâșul* (în acest caz *pârâșul* fiind chiar autoritatea statală), și nici de către Tabla judiciară, pe parcursul desfășurării procedurii. Ca argument al temeiniciei și legalității măsurii ca acuzatul să fie judecat în captivitate, respectiv *în lanțuri*, procuratorul fiscal menționează că decretul Cancelariei Aulice precizează faptul că se admite ca *pârâtul*, respectiv acuzatul, să fie judecat în captivitate, dacă nu se opune (dovedește) calitatea acestuia de nobil și de proprietar²⁹. Procuratorul acuzatului invocase, anterior, condiția nobiliară a acuzatului, aceasta fiind un impediment legal pentru judecarea lui în stare de captivitate.

În cursul dezbaterilor judiciare, acuzarea ridică o veritabilă excepție privind tardivitatea formulării acestor apărări, mai precis a invocării condiției de nobil și secui a acuzatului, procuratorul fiscal precizând: „*de vreme ce numitul pârât adus la judecată în lanțuri, și-a conceput apărarea în consecință, este deja târziu să mai poată invoca pomenita sa condiție nobilă, drept pentru care nu mai poate să persiste niciun motiv pentru a se acorda mai multă importanță jurământului pârâtului decât celui al lui Mihail Bașa, martorul irecuzabil*”³⁰. Așa cum am arătat anterior, *Mihail Bașa* era persoana față de care, potrivit acuzării, acuzatul *Kovács Benedek* emisese instigările la revoltă, tot acestei persoane fiindu-i prezentată disponibilitatea acuzatului de a procura arme sătenilor din Săvădisla, pentru o veritabilă insurecție armată.

Din aceste dezvoltări, se poate observa faptul că invocarea, de către apărare, a condiției nobiliare a acuzatului avea ca scop nu numai înlăturarea stării de captivitate a acuzatului, ci și înlăturarea mărturiei principalului martor al acuzării – *Mihail Bașa*, care avea condiția de iobag. Potrivit legilor vremii, mărturia (jurământul) unui iobag nu putea fi opusă unei persoane de condiție nobilă. În acest sens, *Tripartitum*-ul lui *Werböczy* prevedea că jurământul unui nobil trebuia să aibă prevalență întotdeauna în fața unei persoane de condiție socială inferioară, dacă acesta era făcut *în chip legiuit*, adică prin respectarea dispozițiilor care îl reglementau. Conform aceluiași dispoziții, jurământul unui țaran, persoană de

²⁶ *Ibidem*, p. 173.

²⁷ *Ibidem*, p. 321.

²⁸ *Ibidem*, p. 322.

²⁹ *Ibidem*, p. 330.

³⁰ *Ibidem*.

condiție nobiliară, era lipsit de orice eficiență juridică și judiciară când se opunea jurământului unui nobil, respectiv nu putea produce consecințe juridice împotriva acestuia³¹.

Potrivit articolelor I și II, cuprinse în Titlul XI din *Approbatæ Constitutiones*, ca regulă de principiu se stabilea că o persoană de condiție nobilă nu putea fi arestată decât în cazuri excepționale, stabilite prin lege sau hotărâri.³² Excepțiile erau prevăzute în cadrul articolului II, respectiv: cazurile prevăzute de lege sau hotărâri; nobilii lipsiți de un domiciliu stabil, care săvârșiseră silnicii – ce puteau fi arestați sau ținuti sub garanție, la cererea părții lezate, până la judecată; nobilii care s-au exclus ei înșiși din libertatea nobiliară, prin aplicarea unei decizii sau obligații și în cazul situațiilor de garanție³³. Textul articolului II prevedea că pot fi arestați și „*ticăloșii dați în urmărire sau condamnați astfel legitim*”³⁴.

Dreptul penal feudal transilvan, rămas în aplicare până spre sfârșitul secolului XVIII, prevedea și cazul în care se reținea (aresta) o persoană a cărei calitate nobiliară nu era cunoscută oficialilor, iar ulterior, prin mărturia a două persoane, se constata calitatea nobiliară a celui reținut. În această situație, oficialii erau obligați să respecte dispozițiile articolelor I și II, pe care le-am prezentat anterior, sub sancțiunea pedepsei. De asemenea, în cuprinsul articolului XVII, Titlul patruzeci și șapte din *Approbatæ Constitutiones*, era prevăzută situația nobilului care nu are domeniu (moșie), dar care a săvârșit delictele penale enumerate (silnicii, despotisme, incendii, amenințări, vagabondaje și alte fapte calificate drept insolente). Acesta, la cererea părții vătămate, putea fi prins de oficiali și eliberat dacă prezintă o garanție suficientă, altfel urmând să rămână arestat până la judecarea definitivă a cauzei³⁵.

Garanțiile acestor texte legale le ofereau nobililor o veritabilă imunitate, atât personală, cât și patrimonială, în ceea ce privește persoana și averea lor, ce putea fi înlăturată doar în cazurile expres prevăzute.

În procedura judiciară desfășurată împotriva lui *Kovács Benedek*, acuzarea susține veridicitatea celor afirmate de martorul principal, *Mihail Bașa*, privind instigarea la revoltă de către cel judecat. De cealaltă parte, procuratorul acuzatului solicită a se constata învinuirea mincinoasă susținută de acest martor, arătând, printre altele, că „*este îndeobște cunoscut în întreaga țară că iobagii și țărani în general sunt gata să jure oricând spre folosul lor personal*”³⁶. Procuratorul fiscal insistă, în fața Tablei, susținând că acuzatul *Kovács Benedek* își oferă jurământul doar pentru a se salva de la condamnare. Ca argumente, acuzarea mai arată că jurământul acuzatului nu poate fi invocat în (de) apărare, neavând valoare juridică,

³¹ Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul statului și dreptului*, vol. II, (Feudalismul I), București, Edit. Științifică, p. 750.

³² *Approbatæ Constitutiones* ..., p. 112-113.

³³ *Ibidem*, p. 113.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 150.

³⁶ *Izvoarele Răscoalei lui Horea*, p. 327.

atâta timp cât *pârâșul*, adică autoritatea reclamantă – pe care procuratorul fiscal o reprezenta în susținerea acțiunii fiscale – își probează acțiunea.

Susținerile acuzării conțin și afirmația potrivit căreia, în cazul probării acuzației, indiferent de poziția acuzatului față de aceasta, învinuitul (acuzatul) trebuie să fie condamnat³⁷. Procuratorul fiscal apreciază că *acțiunea fiscală* este probată într-o măsură suficientă, iar *pârâțul*, dovedit ca vinovat prin proba deplină a *pârâșului*, nu mai este o persoană mai presus de orice excepție³⁸. În aceste condiții, acuzarea își menține poziția și solicită condamnarea lui *Kovács Benedek*, „ca amăgitor și instigator, în conformitate cu legile publice ale țării și cu precădere în temeiul conținutului scrisorii deschise emise cu ocazia izbucnirii zavistiei”³⁹. Se mai precizează și valorile ocrotite de dispozițiile legale invocate, respectiv liniștea publică a marelui principat al Transilvaniei.

În replică, apărarea acuzatului insistă pe neveridicitatea afirmațiilor martorului principal al acuzării, respectiv ale lui *Mihail Bașa* și pe lipsa *legăturii de cauzalitate* dintre eventualele afirmații ale acuzatului și ceea ce s-a întâmplat ulterior în Săvădisla, arătând că „nu se poate crede în totalitate că cei din Săvădisla nu ar fi auzit despre zvonul cererii de arme până când învinuitul nu le-ar fi dat de știre, deoarece în întreaga țară se știa și se vestea că numeroși țărani au trimis după arme, nu se poate trage în întregime concluzia că învinuitul ar fi trimis cu siguranță vorbă”⁴⁰, această acuzație fiind o „născocire” a martorului principal al acuzării. Procuratorul lui *Kovács Benedek* insistă în a sublinia precaritatea acuzației, susținând că trebuie administrată o dovadă mai puternică din care să rezulte faptul că acuzatul a instigat sătenii din Săvădisla, respectiv „trebuie dovedit mai limpede dacă învinuitul a trimis oare vorbă sau nu, deoarece, din faptul dovedit că *Bașa Mihai* susține așa, nu se poate trage concluzia că învinuitul a trimis vorbă”⁴¹.

Mai mult, în apărarea acuzatului, procuratorul acestuia arată că toți iobagii au neglijat efectuarea slujbelor nobiliare în perioada la care acuzarea făcea referire, nu numai în Săvădisla, ci și în alte locuri⁴², punând situația din Săvădisla în contextul evenimentelor care s-au desfășurat în Transilvania, în vara anului 1784. De producerea acestor evenimente, susținea procuratorul acuzatului, nu poate fi acuzat *Kovács Benedek*, întrucât intenția iobagilor de a-și procura arme a avut o largă răspândire în teritoriul transilvan. Apărarea acuzatului mai susține că jurământul martorului principal al acuzării este anihilat de jurământul acuzatului, depus „în calitate de nobil și secu”⁴³, dar aceste apărări sunt contracarate de acuzare, așa

³⁷ *Ibidem*, p. 328.

³⁸ *Ibidem*, p. 329.

³⁹ *Ibidem*, p. 330.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 327.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 328.

⁴³ *Ibidem*, p. 327.

cum am văzut anterior, prin invocarea tardivității afirmării calității, precum și prin lipsa dovezilor ce puteau atesta condiția nobiliară a celui judecat.

În dezbateră judiciară sunt invocate, de către procuratorul fiscal, *probe cu valoare indirectă*, respectiv depoziția numitului *Lászlo Márton* (al nouălea martor al acușării), care se întâlnise într-un alt context cu acuzatul „*pe strada Mănășturului din exteriorul cetății*”, ocazie cu care acuzatul ar fi proferat injurii la adresa contelui Haller și ar fi rostit cuvinte ce au valoare de amenințări față de conte. Aceste afirmații, potrivit interpretării realizate acuzare, sunt de aceeași natură cu cele spuse și martorului *Mihail Bașa*⁴⁴, dovedindu-se astfel și în mod indirect vinovăția acuzatului, în ceea ce privește faptele imputate.

În replică, procuratorul acuzatului aduce în discuție adversitatea existentă între martorul principal al acușării și acuzat, respectiv între contele Haller Iános – nobilul feudal pe domeniul căruia se afla satul Săvădisla, și acuzat. Apărarea mai invocă și „*instruirea martorului*”⁴⁵ *Mihail Bașa*, pentru a formula acușării false împotriva acuzatului. Teza susținută de procuratorul celui învinuit vizează absolvirea de vinovăție a acuzatului și eliberarea sa din starea de captivitate, în care se găsea.

Sursa documentară analizată ne-a oferit prilejul să evidențiem modalitatea de desfășurare a procedurii judiciare, mai precis, parte din componenta acesteia, respectiv câteva repere concrete ale *duelul judiciar* dintre acuzare și apărare, astfel cum se desfășura acesta în Transilvania secolului XVIII. Prezentarea modului în care se exercitau funcțiile de acuzare–apărare într-o procedură judiciară evidențiază caracterul calificat și elaborat al acestora. Dezbateră judiciară conține argumente logice și interpretative în susținerea poziției fiecărei părți, putând fi identificată și invocarea de *exceptii procesuale* privind legalitatea unor măsuri preventive – judecata „*în lanțuri*” a acuzatului. Argumentele apărării sunt contracarate de acuzare, așa cum am arătat anterior, prin invocarea tardivității acestora sau a netemeinicii.

Pe parcursul dezbaterii judiciare, sunt susținute și principii importante de drept procesual, de la care se dezvoltă numeroase apărări sau acușări, dezvoltate în sensul susținut de reperele logicii juridice. Dintre acestea, am ales să îl evidențiem pe acela că o afirmație simplă poate fi respinsă, pe teren judiciar, printr-o simplă negație a părții adverse – „*simplex assertio simpliciter refelli potest negatione*.”⁴⁶

Parte integrantă a procesului de înfăptuire a justiției transilvănene, *procuratorii* reprezentau un veritabil corp profesional având scopul de a apăra în plan judiciar, prin mijloacele prevăzute de lege, drepturile și interesele legitime ale justițiabililor. Evidențierea rolului acestora și identificarea mijloacelor prin care își desfășurau în concret activitatea, respectiv prezentarea componentei calificate prin care se realiza apărarea părților în litigiile civile, respectiv apărarea acușărilor în

⁴⁴ *Ibidem*, p. 325.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 328.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 326.

cauzele penale, considerăm că ne ajută în înțelegerea realităților justiției transilvănene târziu medievale.

Repere ale acestor dispoziții legale, ce stabileau cadrul în care procuratorii își desfășurau activitatea, le întâlnim și în prezent, în cadrul dreptului pozitiv din Transilvania zilelor noastre, respectiv în normele prin care sunt reglementate drepturile și obligațiile profesionale ale avocaților. Evident, acestea nu mai sunt structurate în cadrul unui singur articol de lege, iar sancțiunea eludării lor nu mai este privită ca o taxă de răscumpărare a capului. Drepturile justițiabililor de a-și alege mai mulți apărători nu sunt reduse în prezent la un anumit număr, la care am făcut referire anterior (doi). Cu toate acestea, principiile de loialitate și cele care vizează demnitatea profesională le regăsim stipulate expres în cadrul legal și statutar ce guvernează activitatea profesională a avocaților din Transilvania secolului XXI, respectiv în Legea 51/1995⁴⁷, în Statutul profesiei de avocat⁴⁸ și în Codul deontologic al avocaților din Uniunea Europeană⁴⁹. Obligații și drepturi specifice funcției de apărare judiciară pe care o exercită avocații le regăsim și în legislația procesuală română civilă și penală, toate aceste dispoziții legale reprezentând structura normativă sub imperiul căreia urmașii procuratorilor din Transilvania secolelor XVII-XVIII își desfășoară activitatea profesională, în apărarea drepturilor și intereselor legitime ale justițiabililor.

⁴⁷ Republicată în „Monitorul Oficial”, nr. 98 din 7 februarie 2011.

⁴⁸ Publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 898 din 11 decembrie 2011, cu modificările și completările ulterioare.

⁴⁹ Adoptat la data de 28 octombrie 1998 și ulterior modificat în sesiunile plenare ale Consiliului Barourilor Uniunii Europene, adoptat în România, începând cu data de 1 ianuarie 2007, potrivit art. II al Deciziei Comisiei Permanente a U.N.B.R., nr. 1486, din 27 octombrie 2007.